

### קרית יערים - בעלה

המקורות המקראיים העוסקים בקרית יערים - היא בעלה - מְזַמְּנִים עיסוק במספר שאלות מעניינות בענייני שמות מקומות בארץ ישראל המקראית בפרט, ובקשר שבין שמות אתרים לבין נוף הארץ ולדרכי הבעה ספרותית והשקפות עולם בכלל. להלן, נדון בהיבטים אחדים של שאלות אלה.

#### אזכורי קרית יערים / בעלה במקרא<sup>1</sup>

| מספר | מקור                                                                  | הקשר                | הערות                                                               |
|------|-----------------------------------------------------------------------|---------------------|---------------------------------------------------------------------|
| 1.   | ועריהם גבעון והכפירה ובארות וקרית יערים (יהושע ט יז).                 | פרשת הגבעונים       | קרית יערים ללא שם לוואי.                                            |
| 2.   | ותאר הגבול בעלה היא קרית יערים ונסב בגבול מבעלה ימה (יהושע טו ט-י).   | גבול יהודה בנימין   | היישוב המקורי - בעלה. נזכרת פעמיים! היא (זו) הידועה (כ) קרית יערים. |
| 3.   | והיו תוצאותיו אל קרית בעל היא קרית יערים עיר בני יהודה (יהושע יח יד). | גבול בנימין המערבי  | שם שונה מעט, קרית בעל. מצטייר כשם המקורי. ראה גם: יהושע טו ס.       |
| 4    | ופאת נגבה מקצה קרית יערים (יהושע יח טו).                              | גבול בנימין - יהודה | אין שם לוואי. נוספת איזו שהיא משמעות גיאוגרפית - קצה קרית יערים.    |

<sup>1</sup> לא נכללו בטבלה אזכורי בעלת בספר מלכים ובמקומות אחרים. ספק אם יש לזהותם עם בעלה היא קרית יערים. על יערה הנזכרת ברשימת היחס של בנימין (דה"א ט מב) נעמוד להלן.

## הוצאת תבונות מכללת הרצוג

| מספר | מקור                                                                                                                                           | הקשר                               | הערות                                                                                                                               |
|------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 5.   | וצלע האלף והיבוסה היא ירושלים <b>גבעת קרית יערים</b> (יהושע יח כח).                                                                            | רשימת ערי בנימין                   | יש משמעות <b>לגבעת קרית יערים</b> . אולי זה חלק גבוה ששייך לבנימין. אולי רמז לשוני לקשר כלשהו <b>לגבעה</b> מסוימת שלא נזכרת ברשימה! |
| 6.   | ויעלו ויחנו <b>בקרית יערים</b> ביהודה על כן יקראו למקום ההוא <b>מחנה דן</b> עד היום הזה הנה אחרי <b>קרית יערים</b> (שופטים יח יב).             | מסע בני דן                         | <b>קרית יערים</b> מיוחדת ליהודה. <b>מחנה דן</b> סמוך <b>לקרית יערים</b> . בני דן מעניקים שמות למקומות.                              |
| 7.   | וישלחו מלאכים אל יושבי <b>קרית יערים</b> ... ויבואו אנשי <b>קרית יערים</b> ויעלו את ארון ה' ויביאו אותו אל בית אבינדב <b>בגבעה</b> (שמ"א ז א). | העלאת ארון ה' מבית שמש לגבעה       | <b>בקרית יערים</b> יש אתר שמכונה <b>גבעה</b> !                                                                                      |
| 8.   | ויקם וילך דוד וכל העם אשר אתו <b>מבעלי יהודה</b> להעלות משם את ארון האלוהים... וישאחו מבית אבינדב אשר <b>בגבעה</b> (שמ"ב ו ב-ג).               | העלאת ארון ה' מקרית יערים לירושלים | <b>בעלי יהודה</b> - שם מיוחד. נזכרת <b>הגבעה</b> .                                                                                  |
| 9.   | להביא את ארון האלוהים <b>מקרית יערים</b> . ויעל דוד וכל ישראל <b>בעלתה אל קרית יערים</b> אשר ליהודה (דהי"א יג ה-ו).                            | העלאת ארון ה' מקרית יערים לירושלים | השם הרגיל <b>קרית יערים</b> ואזכור <b>בעלה</b> שם ידוע ומפורסם. ספר דה"י, שלא כיהושע, מקדם אותו לקרית יערים.                        |
| 10.  | ויהיו בנים לשובל אבי <b>קרית יערים</b> ... ומשפחות <b>קרית יערים</b> ... מאלה יצאו הצרעתי והאשתאלי (דהי"א ב נב-נג).                            | משפחת יהודה בקרית יערים            | <b>קרית יערים</b> עיר בני יהודה. קשורה למשפחת כלב.                                                                                  |
| 11.  | אוריהו בן שמעיהו <b>מקרית היערים</b> (ירמיהו כו כ).                                                                                            | פרשת הנביא אוריה                   | השם הפשוט והמקובל אז <b>קרית יערים</b> .                                                                                            |

## הוצאת תבונות מכללת הרצוג

| מספר | מקור                                                                    | הקשר         | הערות                                                                           |
|------|-------------------------------------------------------------------------|--------------|---------------------------------------------------------------------------------|
| 12.  | בני <b>קרית יערים</b> כפירה ובארות שבע מאות וארבעים ושלושה (עזרא ב כד). | שבי ציון     | השם המקובל <b>קרית יערים</b> . ראה גם נחמיה ז כט.                               |
| 13.  | הנה שמענוה באפרתה מצאנוה <b>בשדה יער</b> (תהילים קלב ו).                | פיוט בתהילים | <b>שדה יער</b> שם פיוטי. <b>שדה</b> במקרא כינוי לשטח פתוח מחוץ לעיר. מזכיר יער. |

עיון בטבלה מעלה מספר מסקנות:

א. **שימוש בשמות שונים של אתר** - המקרא מרבה להזכיר זה בצד זה שמות שונים של אתרים. דוגמה מפורסמת נמצאת בפרק יד שבספר בראשית, המשופע בצמדים: **עמק השדים הוא ים המלח** (ג), **עין משפט הוא קדש** (ז), **בלע היא צוער** (ח), **עמק שוה הוא עמק המלך** (יז). יש לשער שהסיבות לכך הן רצונו של הכתוב לדייק בהצגת המקום בפני הקורא, במיוחד לגבי מקומות שחשוב לזהותם כגבולות ובמקומות ששם שנה זמן רב לפני כתיבת הדברים. לענייננו חשוב להדגיש גם מגמה אידיאולוגית אפשרית, הקשורה במשמעות הרעיונית של השמות השונים - הישן והחדש. במספר מקורות מציג הכתוב את שני השמות - **קרית יערים** והשם הקשור לבעל (ראה טבלה, מקורות: 2,3,9). פעם אחת נזכר השם הקשור **בבעל** בלבד (מקור 8 ובסמוך לקרית יערים גם מקור 2) אך צורתו מיוחדת, וברוב המקרים נזכרת **קרית יערים** לבדה (מקורות: 1,4,6,7,10,11,12) ובשם פיוטי (13). השם **בעלה** ונגזרותיו קשור כמסתבר ל**בעל** או לבת זוגו של ה**בעל**. השם קרית יערים משקף את האופי המיוער של צפון הרי יהודה המשתקף גם בשמות אחרים בסביבה הקרובה: "... מבעלה ימה אל הר שעיר ועבר אל כתף הר יערים..." (יהושע טו י). ואולי מצא ביטוי גם ב**כפירה** העיר הגבעונית הנגזרת מכפיר=אריה, הנפוץ ביערות. אפשר כי לפנינו דוגמה נאה לחילוף שם שמקורו דתי אלילי בשם המשקף סביבה. 'דרשנים' יוכלו להעלות את ההשערה שהגשם העומד מאחורי הבעל מסייע גם לגידול היערות, כך שבסופו של דבר יש קשר מסויים בין שני השמות.

ב. **שינויי שמות** - השימוש בשני השמות זה בצד זה ופשרם מעיד על החלפת השם. התייחסות לשינויי שמות מקומות נפוצה מאוד במקרא. פעמים שהיא באה בהקשר דתי מובהק, כך בצווי - "אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם

## הוצאת תבונות מכללת הרצוג

הגוים אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן... ואבדתם את שמם מן המקום ההוא" (דברים יב ב-ג). אמת, ניתן להבין 'איבוד שם' זה במשמעות מטאפורית ואולי מאגית כמשתמע במקומות הרבה במקרא. אולם בהקשר הנדון איבוד - שם במובנו המטאפורי יכול להיות מושג ללא ספק באמצעות שינוי שם ממשי!

במקום אחר מצאנו רמז לפעולות שינוי שם אלילי לאחר פעולות כיבוש - "ובני ראובן בנו את... ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם..." (במדבר לב לז-לח) והכתוב לא נקט בשמותיהם החדשים. כמו כן, בסיפורי האבות יש פעולות שינוי שם שמשמעותן הדתית בוקעת ועולה. הרבה בכך יעקב - "ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשלי" (בראשית לב ל), "ל...מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים" (בראשית לב ב), "ויקרא את שם המקום ההוא בית אל.. " (בראשית כח יט), וכן אברהם - "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה..." (בראשית כב יד), וקרוב לכך קריאה בשם ה' במקומות המזבחות שבנה. כמו כן אנו מכירים קריאת שמות מקומות במדבר המזכירים את תלוות בני ישראל, ובעת חציית הירדן. עם זאת, המקרא מורה על שינויי שם גם בעקבות שיקולים חברתיים, פוליטיים ואישיים. למשל - "ויבאו על ליש... ויקראו שם העיר דן בשם דן אביהם אשר יולד לישראל ואולם ליש שם העיר לראשונה" (שופטים יח כז-כט), וכן במליצה הרומזת לעתיד - "וקרא לך שם חדש אשר פי ה' יקבנו" (ישעיהו סב ב). לכל זה מצטרף כמובן החומר הרב על מתן שמות חדשים בגין סיבות דומות. למשל - "ויקרא את שם העיר אשר בנה על שם שמר אדני ההר שמרון" (מל"א טז כד) ועוד.

על רקע זה מצטייר שינוי השם **בעלה - קרית יערים** כמשקף סיבה דתית מובהקת. הקדמת **בעלה לקרית יערים** בספר דברי הימים משקפת קרוב לוודאי עניין סגנוני<sup>2</sup>. אולם יש לסייג מסקנה זו שכן שמות רבים ברוב חלקי הארץ המשמרים זכר עבודה זרה נשארו על כנם. אהרונ' מנה את הרשימה הבאה: בית דגון, בית הרם, בית חורון, בית ירסם, בית ענות, בית ענת, בית שאן, בית שמש, יריחו, ענתות ועשרות, בעל גד, בעל חצור, בעל פעור, בעל פיצים, בעל צפון, בעל שלושה, בעל תמר, בעל באר<sup>3</sup>. לדעתנו יש להוסיף גם אלה הקשורים באלוני... (כנראה קשור בחורשות מקודשות)<sup>4</sup>, ורימון (כנראה

<sup>2</sup> יש אומרים מקור עתיק שעמד לפניו. ראה א' מלכיאלי, **העלאת הארון מקרית יערים על ידי דוד**, ספר משה זיידל, ירושלים, תשכ"ב, עמ' 138.

<sup>3</sup> "אהרונ', גיאוגרפיה הסטורית של ארץ ישראל בתקופת המקרא, ירושלים, תשכ"ב, עמ' 89.

<sup>4</sup> בניגוד לדעת התרגומים הארמיים וחלק מדרשנינו. ראה אנציקלופדיה מקראית, ערך - **אלוני**.

## הוצאת תבונות מכללת הרצוג

של ארמית)<sup>5</sup>.

כללית, לא מצאנו במקרא שינויי שם רבים. גדולה מזו, העיר **קרית יערים** עברה שינויים פוליטיים משמעותיים הקשורים בהיותה עיר חווית על גבול בני יהודה - שייכת ליהודה אך חלק ממנה לבנימין, וקשורה בנדודי בני דן. אין להוציא אפוא מכלל אפשרות ששינוי השם כרוך דווקא באחד משינויים אלה!

ג. **השימוש בשמות השונים** - דווקא בפרשת הגבעונים, כשהעיר חווית היא, לא מיוחסים לה השמות הקשורים בבעל, וייתכן שיש בכך כוונת מכוון. בפרשת הגבולות המחייבת דיוק ואמינות יש התייחסות לשם הקדום. אין קשר ברור בין השמות השונים לבין השייכות לבנימין או יהודה למעט שאלת ה'גבעה' שתידון להלן.

ד. **מקומות בגבעת יערים ושאלת הגבעה במקורות מסויימים** - שאלת **גבעה** מעניינת במיוחד, כי ייתכן שיש לה ביטוי גיאוגרפי (מקום גבוה) - מעין אקרופוליס וייתכן שזהו רמז **לגבעה** של בנימין. דמסקי ביאר את שושלת היוחסין של בית שאול בדברי הימים והתייחס לאזכור **יערה** (דהי"א ט מב)<sup>6</sup>. לדעתו, חלק ממשפחת שאול עקר לקרית יערים המכונה כאן יערה. בנידון זה צריך לקחת בחשבון את ריבוי אזכורי **גבעה** בנחלת בנימין. קשה לבסס כאן תמונה הסטורית סבירה, אך אין להוציא מכלל אפשרות ש'הגבעה' הנדונה משקפת גם זיכרון הסטורי של בני השבט יושבי העיר ולא רק נתון טופוגרפי. קרית יערים קשורה בבנימין או ביהודה. מודגש כי **מחנה דן** אינו בתוך העיר אלא סמוך לה!

ה. **'משחקי לשון' ושמות פיוטיים** - בפרשת העלאת ארון ה' לירושלים נאמר - **"ויקם וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם ה' צבאות יושב הכרבים עליו"** (שמי"ב ו ב). הקשר בין **בעלי לבעל** ברור! תוספת היו"ד מוסברת כך: "ואפשר לשער שהצורה המקורית היתה בעל יהודה והיו"ד שבשם יהודה הוכפלה בטעות"<sup>7</sup>. אולם יחד עם זאת ניתן לראות את השם הזה כמשחק לשון המכוון אל 'בעלי העיר' (דומה שכך תפסוהו המתרגם הארמי והיווני) המוצגים כאן בשיוכם השבטי ליהודה. אין זו המסגרת לדיון במשמעות החברתית והפוליטית של המושג **בעלי עיר**. אולם ברור כי המקרא מייחס להם כוח ועוצמה שלטונית והם אחראים להכרעות חשובות בחיי העיר. כך אצל 'בעלי שכם' התופסים

<sup>5</sup> ראה אנציקלופדיה מקראית, ערך **רימון**.

<sup>6</sup> א' דמסקי, **משפחת שאול והידיות מאל ג'יב**, שומרון ובנימין, עופרה, תשמ"ז, עמ' 36

<sup>7</sup> אנציקלופדיה מקראית, ערך **בעלה**.

## הוצאת תבונות מכללת הרצוג

מקום מכריע בסיפור המלכת אבימלך (שופטים ט), 'בעלי גבעה' הנוטלים חלק בעינוי הפילגש (שופטים כ ה) ובעלי קעילה שדוד חושש שיסגירוהו בידי שאול (שמ"א כג יא-יב).<sup>8</sup>

ייתכן שעל רקע הזכרונות השליליים למדיי מפעילותם של 'בעלי עיר' אלו (יוצאים מן הכלל לחיוב בעלי יבש גלעד) בא הכתוב להעמיד על פועלם החיובי ושותפותם בצעד החשוב של העלאת הארון לירושלים. אולי בא השם להעלות על נס את הדומיננטיות של בני יהודה, שבטו של דוד, במהלך הזה דווקא - במקום שיש לו זיקה 'בנימינית' חזקה כל כך.

ביטוי פיוטי אחר לכך - הנה שמענוה באפרתה מצאנוה בשדה יער (תהילים קלב, ו) - דומה שבא לציין איזו שהיא שותפות בין אנשי אפרתה (בית לחם) לבין אנשי קרית יערים בכל הקשור להעלאת ארון ה', ולשבחם. ייתכן שהיה קשר משפחתי ביניהם על פי רשימת היחס של בני כלב: "...בן חור בכור אפרתה שובל אבי קרית יערים" (דה"א ב ג). אופיו האמנותי מתבטא בהיות **שדי יער** - כינוי כפול - שכן גם **שדי** מזכיר את היער. לא אחת **שדה** שבמקרא מציין איזורים מרוחקים מן העיר ופרוצים לכל ולא דווקא שדה במשמעותו החקלאית.

1. **קרית יערים וירושלים.** ייתכן שמה שייאמר כאן מתאים לדרשנות יותר מאשר לניתוח לשוני וגיאוגרפי, אך קשה להישאר אדיש לנוכח עניינים דומים שבין **קרית-יערים** לירושלים. אלה שתי התחנות האחרונות במסע הארון, והדבר מעודד השוואה ביניהן. **קרית-יערים** קשורה בהפרדה שבין עבודת ה' בבמות ובמזבחות ששמואל ריכזה במקומות כמצפה, רמה וגלגל, לבין נוכחות ארון ה' במקום אחר. למעשה גם ירושלים ממשיכה במסורת זו מימי דוד ועד בניית המקדש.

הדמיון ביניהן בולט במיקומן הדומה על גבול יהודה ובנימין ובאי הבהירות המסויימת בשאלת שייכותן השבטית וכן בפרשת שינוי השם הקיימת בשתייהן. הגם שבירושלים, נוסף לירושלם וליבוס, מופיע השם רב המשמעות **עיר דוד**. אין אנו יודעים די הצורך על התהליך שהביא את דוד לבחירתה של ירושלים. אולי ראוי לסיים בשאלה: האם שימשה **קרית יערים** מעין השראה לדוד בבחירתו זו?

<sup>8</sup> א' אלטמן, **מוסד בעלי העיר במקרא**, מלאת, תל אביב, תשמ"ד, עמ' 5-33.